

І. М. Дарманська*

МОДЕЛЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЯК ОДИН ІЗ ОСНОВНИХ ШЛЯХІВ ПЛАНУВАННЯ ПІДГОТОВКИ УПРАВЛІНЦІВ ГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ

В будь-якій сфері соціального життя процес підготовки управлінців проходить етапи становлення, розвитку та вдосконалення. Тобто даний процес наділений ознаками еволюційності. У системі освіти, яка включає в себе елементи підготовки управлінців гуманітарної сфери, за останні роки відбулись і відбуваються чималі зміни, зумовлені багатьма факторами. До них належать, наприклад, такі, як: сприйняття Україною Болонської системи, вдосконалення технологій управління навчальним процесом, ускладнення вимог до здійснення професійної реалізації під час виконання посадових обов'язків, зміна форм навчання, утвердження принципів цілісності, неперервності та індивідуалізації в системі підготовки управлінців.

У зв'язку з означеними процесами особливої актуальності набувають питання моделювання. Моделювання (за педагогічним словником) — це процес дослідження певних явищ, процесів або систем об'єктів шляхом побудови і вивчення їх моделей. Це одна з основних категорій пізнання, на ідеї якої ґрунтується будь-який метод наукового дослідження — як теоретичний (при якому використовуються різноманітні знакові, абстрактні моделі), так і експериментальний (що використовує предметні моделі)¹.

Отже, як специфічна категорія теорії пізнання, моделювання виступає одним із способів зображення організаційно-функціональної структури підготовки управлінців гуманітарної сфери.

Якщо розглядати навчальний процес як об'єкт, а його учасників як суб'єкти, в такому випадку модель — це схематична форма, яка містить інформацію про об'єкт у цілому, в якому можуть реалізовуватися суб'єкти. Тому під таким кутом ми розуміємо об'єкт як систему. На думку О. Мармази, специфіка системного підходу (на відміну від інших методів дослідження) відзначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта, механізмів, що її забезпечують, на виявлення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта і зведення їх у єдину теоретичну картину².

Засади державного управління на сучасному етапі розвитку держави, а також теоретичні та практичні аспекти цього питання досліджувались провідними науковцями, такими, як: В. П. Андрущенко, В. Г. Авер'янова, В. І. Луговий, В. К. Майборода, І. Ф. Надольний, Н. Р. Нижник, В. М. Олуйко, Ю. І. Римаренко та ін.

Існує багато науковців, які займались дослідженням тієї чи іншої моделі. Наприклад, управлінські моделі вивчали та вдосконалювали Л. Даниленко, Л. Карамушка, О. Мармаза, М. Поташник, В. Штофф та ін.

Метою статті є здійснення моделювання навчального процесу (з розкриттям змісту його елементів щодо реалізації) як одного із основних шляхів планування підготовки управлінців гуманітарної сфери, визначення позитивних і негативних ознак у вказаному нами напрямі.

Моделювання є ефективним методом, завдяки якому здійснюється дослідження відповідних процесів (в нашому випадку процесу підготовки управлінців гуманітарної сфери) шляхом побудови і вивчення моделі У свою чергу будь-яка модель має відповідати відповідним вимогам щодо її реалізації.

У зв'язку із реформуванням освіти виникає потреба моделювання в усіх галузях педагогічних і соціальних наук. Проблема побудови моделей — одна із ключових у педагогіці.

Модель — це засіб, система об'єктів, процесів, явищ, які є формою концентрації знань. Модель допомагає відтворити цілісність вивченого об'єкта, його структуру, етапи, методи та принципи функціонування.

Нами запропоновано зміст моделі підготовки управлінців гуманітарної сфери (див. рис. 1), яка має реалізовуватися на IV освітньо-кваліфікаційному рівні “магістр”.

© Дарманська І. М., 2008

* докторант Хмельницького університету управління та права, кандидат педагогічних наук, доцент

¹ Педагогічний словник / За ред. М. Д. Ярмаченка — К.: Педагогічна думка, 2001. — С. 323.

² Мармаза О. Менеджмент в освіті: дорожня карта керівника. — Х.: Основа, 2007. — С. 93.

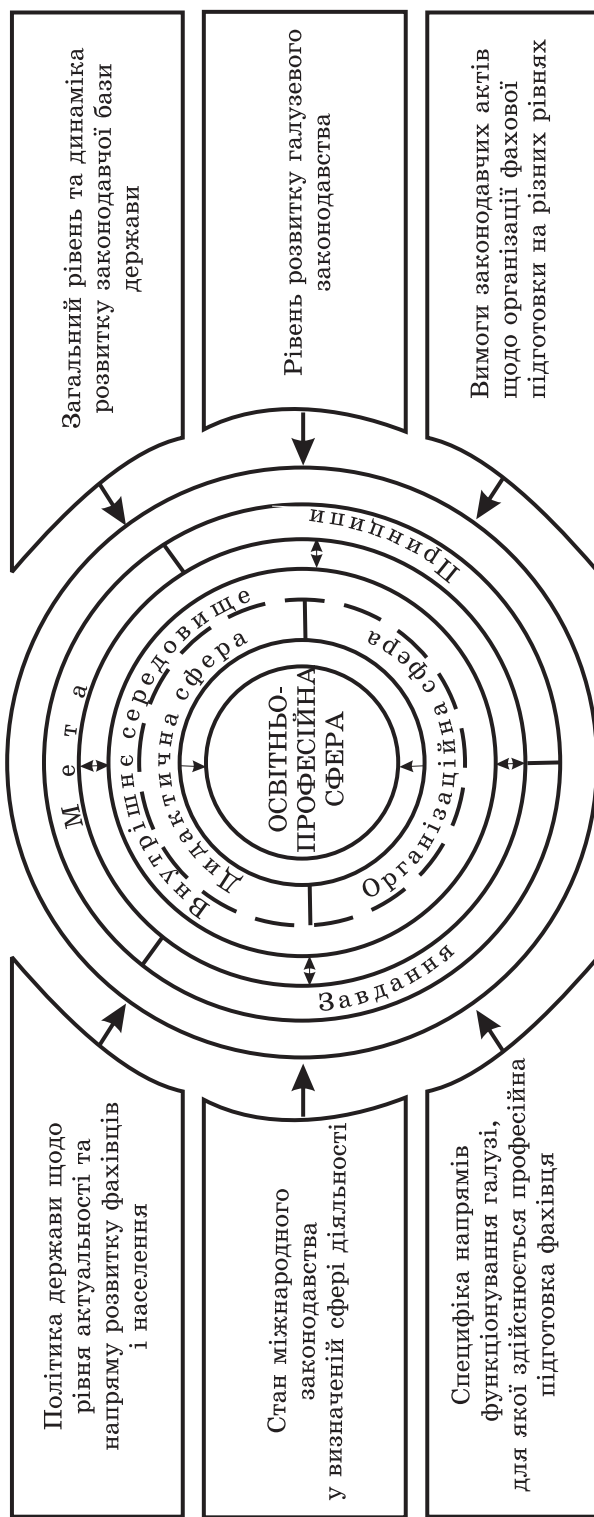

Рис. 1. Модель підготовки управліців гуманітарної сфери

Невід'ємним складовим елементом моделі, яка стосується підготовки управлінців гуманітарної сфери, є середовище (зовнішнє та внутрішнє). Це зумовлено існуванням нерозривного зв'язку між державою та вищими навчальними закладами, які здійснюють підготовку управлінців. Вони, у свою чергу, в майбутньому будуть створювати умови для успішного функціонування внутрішнього середовища навчального закладу. Таким чином відбувається взаємообумовлене проникнення зв'язків між зазначеними вище середовищами.

Враховуючи мету, завдання та принципи підготовки управлінців гуманітарної сфери, органи державної влади та місцевого самоврядування для забезпечення ефективності функціонування освітнього напрямку, мають у своїй діяльності та під час прийняття важливих рішень загальнодержавного та місцевого значення мають акцентувати увагу на наступних питаннях:

1. Політика держави в особі вищих, центральних і місцевих органів влади стосовно визначення рівня актуальності та напрямів розвитку фахівців відповідної сфери народногосподарського комплексу та населення в цілому.

2. Загальний рівень розвитку нормативно-правової бази, що приймається Верховною Радою України, а також динаміка її розвитку.

3. Рівня розвитку та вдосконалення змісту нормативно-правових актів, що стосуються і регулюють галузеві відносини між суб'єктами.

4. Стан міжнародного законодавства у визначеній сфері діяльності та його ратифікації, а також відображення в українському законодавстві.

5. Визначення специфіки напрямів функціонування галузі, для якої здійснюється професійна підготовка управлінця.

6. Встановлення вимог законодавчих актів, які стосуються організаційних питань фахової підготовки управлінців на різних рівнях і етапах навчання.

Орієнтуючись на складові зовнішнього середовища моделі підготовки управлінців гуманітарної сфери, необхідно виділити її мету, завдання та принципи. Отже, враховуючи політику урядових і законодавчих структур щодо визначення актуальності функціонування конкретно визначеного напрямку та необхідність його реформування, мета підготовки спрямовується на створення умов у забезпеченні майбутніх фахівців необхідними знаннями та вміннями, які в подальшому будуть відігравати важливу роль в удосконаленні системи управління. Причому, на перший план виступає компетентність, організаторські здібності, ініціативність, рішучість, вміння контактувати з людьми, господарювати в умовах переходу до ринкових відносин.

Завдання підготовки управлінців формуються і впливають з мети, яка направлена на забезпечення дієвого функціонування сфер внутрішнього середовища навчального закладу (дидактичної, організаційної та освітньо-професійної). В свою чергу, на основі завдань будуються принципи.

Методичними принципами реалізації підготовки управлінців гуманітарної сфери є:

- принцип взаємоповаги між вищими навчальними закладами III-IV рівня акредитації, який ми розглядаємо як розуміння рівної відповідальності за необхідність виконання урядових постанов з приводу запровадження в освітньому просторі України елементів підготовки магістрів різних галузей народногосподарського комплексу;

- принцип довіри між вищими навчальними закладами III-IV рівня акредитації щодо якості підготовки кадрів, визнання достатньо високого рівня теоретичної та практичної підготовки управлінців гуманітарної сфери;

- принцип усвідомлення можливостей вищого навчального закладу III — IV рівня акредитації надати більш високий рівень науково-теоретичної підготовки магістрам — своїм випускникам;

- принцип взаємопізнання традиційних і нетрадиційних методик підготовки управлінських кадрів, характерних окремо для інститутів та університетів, акцентуючи увагу на сферу розповсюдження управлінських функцій;

- принцип постійної взаємодії інститутів і університетів, надання допомоги у підвищенні науково-методичного рівня викладачами;

- принцип залучення науково-педагогічних працівників кафедр інших навчальних закладів до читання теоретичних курсів, проведення лабораторних, семінарських, практичних занять і практики із слухачами магістратури, інститутів та університетів;

- принцип співробітництва між вищими навчальними закладами, який передбачає проведення спільних міжвузівських конференцій та семінарів, до участі в яких залучаються слухачі магістратури;

- принцип застосування квот, пільг при прийомі на навчання випускників, які в подальшому будуть працювати у сільській місцевості за цільовим направленням;

- принцип рейтингового відбору для навчання в магістратурі за рахунок державного бюджету серед випускників III освітньо-кваліфікаційного рівня “спеціаліст”, які становлять 10-15 % від їх загального числа;

- принцип забезпечення можливостей подальшого здобуття освіти магістрами за заочною формою при допомозі визначення мінімально можливого для самоокупності навчання рівня оплати;

- принцип підведення підсумків при проведенні державної атестації по закінченню здобуття освіти на освітньо-кваліфікаційному рівні “магістр” методом захисту відповідних дипломних робіт;

- принцип підтримки обдарованих слухачів протягом всього навчання шляхом надання допомоги у написанні магістерських робіт, статей, інших публікацій з метою подальшого прикріплення на навчання в аспірантурі;

- принцип взаємовідвідування бібліотек та обміну літературними джерелами у вищих навчальних закладах з метою підвищення рівня знань слухачів магістратури;

- принцип надання пільг слухачам, які навчаються паралельно в магістратурі та на відділенні післядипломної підготовки, здобуваючи одночасно дві освіти;

- принцип взаєморозуміння, допомоги та підтримки між слухачами магістратури вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації;

- принцип взаєморозгляду, який має застосовуватися при складанні навчальних планів і програм, при написанні рекомендацій до викладання дисциплін у вищих навчальних закладах III-IV рівня акредитації та вищих навчальних закладах I-II рівня акредитації з метою подолання і недопущення повторів матеріалу, тем навчальних дисциплін.

Одним із компонентів моделі підготовки управлінців гуманітарної сфери є дидактичні компоненти. “Дидактичні принципи — це теоретичні положення, що визначають зміст, організаційні форми і методи навчальної роботи закладу відповідно до загальних цілей виховання й закономірностей навчання. Глибина і точність закономірностей навчання визначаються рівнем розвитку педагогіки і суміжних з нею наук (психології, фізіології вищої нервової діяльності тощо). Залежно від сфер впливу (мета, зміст, форма, методи, аналіз результатів) розрізняють три основних групи дидактичних принципів:

1. Спрямованість навчання на всебічний і гармонійний розвиток особистості.

2. Науковість, системність.

3. Оптимальне поєднання словесних, наочних, практичних, а також репродуктивних і виховних результатів навчання”³.

Таким чином дидактична сфера визначає структуру змісту освіти. Методи, форми, прийоми, підходи та умови цієї сфери здійснюють вплив на забезпечення навчально-виховного процесу, а також за умови їх професійної реалізації забезпечують удосконалення змісту навчально-виховного процесу.

Розкриємо складові дидактичної сфери:

1. Зміст підготовки управлінців гуманітарної сфери — це сукупність або система чітко і правильно спланованого матеріалу, що вивчається слухачами магістратури і спрямовується на розвиток їх розумових здібностей. У зв’язку з тим, що підготовка управлінців здійснюється в магістратурах, які виступають структурними підрозділами вищих закладів освіти і надають післядипломну освіту, необхідно звернути увагу не тільки на предмети професійної підготовки, а й на сферу наукової діяльності слухачів. В означеному контексті вимогою до змісту підготовки виступає наявність принципу науковості. Тому зміст підготовки має містити не тільки матеріал, що носить характер інформативності, а й питання проблемного спрямування, які потребують обговорення і пошуку оптимальних шляхів вирішення.

2. Форми навчання — це сукупність варіативних організацій реалізації змісту підготовки управлінців гуманітарної сфери. Для забезпечення якісного результату навчального процесу необхідно використовувати не тільки групові форми, а й індивідуальні. В більшості випадків навчальний процес в магістратурах здійснюється шляхом проведення лекцій. Але при цьому необхідно їх планувати таким чином, щоб відбувалося не пасивне сприйняття матеріалу, а активне його засвоєння.

³ Педагогічний словник / За ред. М. Д. Ярмаченка — К.: Педагогічна думка, 2001. — С. 143-144.

3. Методи навчання — це способи засвоєння змісту підготовки управлінців гуманітарної сфери, які в сукупності забезпечують досягнення мети навчання. Тому при виборі методів необхідно не забувати про їх різноманітність і різноплановість (наприклад, використання наочних і словесних методів (вербальних і невербальних), проблемного викладу і репродуктивних та ін.).

4. Прийоми навчання — це оптимальні шляхи реалізації та викладу навчального матеріалу з врахуванням індивідуальних і психологічних особливостей як групи в цілому, так і окремого слухача магістратури.

5. Пріоритетні підходи — це сукупність особливостей викладу матеріалу, що характеризують культурологічний, аксеологічний, діяльнісний, контекстний, професійно — технологічний їх зміст.

6. Умови навчання — це сукупність підходів, які забезпечують системне та планове використання різних видів роботи відповідно до етапів навчання слухачів магістратури та їх індивідуальних можливостей; навчально-методичне забезпечення дисциплін різних циклів підготовки майбутніх фахівців; узгодженість змісту самостійної роботи з аудиторним навчальним матеріалом; нерозривний зв'язок теорії з практикою, а також теоретичного матеріалу з матеріалом, який носить характер наукового пізнання і пошуку.

Отже, визначені нами складові дидактичної сфери є взаємозалежними та взаємообумовленими, що говорить про їх нерозривний зв'язок. Успішна їх реалізація залежить від організаційної сфери, яка, в свою чергу, побудована з урахуванням дидактичної. Тому при їх побудові необхідно враховувати методи оптимізації, які вкажуть на вибір найкращого варіанта з можливих і приведення навчального процесу в оптимальний і найбільш раціональний.

Вірний вибір складових організаційної сфери залежить не тільки від керівника навчального закладу, а й від кожного науково-педагогічного працівника, задіяного в навчально-виховному процесі. В даному контексті необхідно звернути увагу на етапи навчання. Етапи підготовки управлінців гуманітарної сфери можна розглядати в загальному аспекті, а також з урахуванням специфіки конкретного предмета навчального плану. В межах реалізації принципів ступеневості в діяльності вищого навчального закладу, необхідно звертати увагу на якість поданої інформації, яка в подальшому буде базовою основою для вивчення навчальних дисциплін професійного спрямування. Також під час викладу змісту навчальних предметів необхідно уникати аналогічності і відтворення (повного) раніше засвоєного матеріалу, а використовувати принципи поетапності і ускладнення. Тому, в залежності від сфери підготовки управлінця, вона може реалізовуватися, починаючи з рівня “молодший спеціаліст” і завершуючи рівнем “магістр”.

У тісному і неперервному зв'язку зміст професійного навчання взаємодіє з базовою освітою (педагогічною, юридичною чи ін.). Візьмемо, наприклад, магістратуру зі спеціальності 8.000009 “Управління навчальним закладом”, навчальний план якої складається з двох циклів: соціально — економічного та професійного, предмети яких базуються на фундаментальних дисциплінах. Тому при структуруванні змісту дисциплін магістерської підготовки необхідно уникати шаблонності, а будувати структуру засвоєння матеріалу на базі раніше отриманих знань. Неможливо досконало знати педагогіку вищої школи без знань з загальної педагогіки, особливості застосування норм галузей права без фундаментальних знань з правознавства та основ конституційного права України.

Із зазначеними вище сферами взаємопов'язана освітньо-професійна сфера, яку ми можемо розглядати як результат успішної реалізації елементів двох попередніх. Вона складається із знань, умінь та навичок, які має засвоїти слухач після отримання інформації під час навчального процесу. Випускники мають володіти знаннями щодо:

- теоретичних основ дисциплін навчального плану;
- спеціальних дисциплін, що формують знання менеджера;
- сучасних інформаційно-аналітичних та комп'ютерних технологій навчання і управління ними;
- законодавчих та нормативних актів, які регулюють управлінську та виробничу діяльність;
- соціологічних аспектів організації та управління;
- психологічних основ управління;
- методології управлінської діяльності та менеджменту;
- шляхів організації інформаційного забезпечення управління;
- основних рис суспільного виробництва, сучасних моделей економіки.

Вміння та навички слухачів магістратури управлінських спеціальностей мають бути спрямованими на:

- проектування раціональних методів і прийомів праці;
- організацію ефективної системи управління;
- співпрацю з фінансовими установами;
- встановлення ділових стосунків з громадськістю, контакту із засобами масової інформації;
- ефективну організацію фінансово-господарської діяльності;
- використання досвіду на практиці;
- забезпечення охорони праці, життя та здоров'я підлеглих;
- впровадження ефективних технологій;
- створення належного психологічного клімату;
- мобілізацію колективу та реалізацію поставлених завдань;
- здійснення планування і прогнозування.

Таким чином, моделювання відбувається в умовах невизначеності як результату, так і реалізації кожної складової моделі. Але, разом з тим, при спланованому режимі реалізації моделі можна досягти бажаних результатів.

Тому для отримання бажаних результатів під час реалізації елементів моделі підготовки управлінців гуманітарної сфери необхідно звернути увагу на наступні проблемні питання:

1. Держава витрачає зайві кошти на освіту слухачів, які в подальшому не працюють за фахом. В цьому контексті необхідно переглянути наявність бюджетних місць за відповідною сферою підготовки і співставити їх кількість із державним замовленням.

2. Під час навчально-виховного процесу науково-педагогічні працівники не звертають увагу на типи мислення слухачів, чим можуть “відбити” бажання продовжувати працювати за обраним фахом.

3. У більшості випадків наукові та науково-педагогічні працівники, які здійснюють підготовку управлінців, не мають досвіду практичної діяльності, що знижує цікавість слухачів до сприйняття матеріалу.

4. Відсутність державних стандартів щодо навчальних програм підготовки управлінських кадрів.

5. Структура магістерської підготовки державних службовців не в повній мірі відповідає змісту їх майбутньої професійної діяльності, який визначений Організацією Об'єднаних Націй та Європейським Союзом.

6. Існує розгалуженість підпорядкування та відсутні чітко визначені повноваження між владними суб'єктами, які здійснюють нагляд і контроль в контексті підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців. На особливу увагу в даній проблемі заслуговує відсутність скоординованих дій владних суб'єктів, наділених правом контролю.

7. Необхідно звернути увагу на фахове професійне навчання великої кількості державних службовців, диплом яких не відповідає займаній посаді.

8. Для забезпечення ефективної реалізації принципу неперервності освіти необхідно переглянути діяльність центрів підвищення кваліфікації в контексті надання освітніх послуг. У зв'язку з цим потребують уваги інноваційні системи і підходи до реалізації навчального процесу.

9. При визначенні змісту підготовки управлінців гуманітарної сфери необхідно уникати шаблонності та аналогії.

10. Необхідно налагодити співпрацю органів державного управління, органів з питань праці, органів статистики, а також вищих навчальних закладів щодо визначення потреб, обсягів і розробки пропозицій до державного замовлення на підготовку управлінських кадрів.

При плануванні навчального процесу керівник закладу освіти має запроваджувати різноманітні моделі, акцентуючи увагу на “інноваційний освітній менеджмент”. Л. Даниленко та Л. Карамушка розглядають його як “наукову галузь загального менеджменту освіти, за допомогою якого будь-яка система, в тому числі соціально-педагогічна ..., перетворюється на якісно нову, конкурентноспроможну, інвестиційну систему (організацію, заклад); сам заклад освіти стає інноваційним ..., який під патронатом наукових установ проводить системну науково-дослідницьку роботу щодо здійснення освітніх інновацій, є інвестованим і конкурентноспроможним”⁴.

⁴ Освітній менеджмент: Навчальний посібник / За ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. — К.: Шкільний світ, 2003. — С. 46.